

НИКОЛА КЪРДЖИЕВ ЗА АРКАДИЙ СТОЯНОВ *

„Не студентите са създадени за професорите, а професорите за студентите ...“ Това популярно изказване на незабравимия професор Аркадий Стоянов до голяма степен характеризира човека, за когото преподавателската работа бе дълг към младото поколение, смисъл и съдържание на живота му. Много са тези, които имаха щастието да бъдат негови ученици и колеги. Те най-добре ще разберат затруднението на автора да предаде впечатленията си от непосредствения допир с тази забележителна личност — един от най-изтъкнатите представители на българската математическа наука и образование.

Аркадий Стоянов притежаваше много човешки качества, достойни за уважение, но лично за мен между тях се откроява неговото себеотрицание. В началото на 40-те години, вече утвърден учен с международна известност, той оставя научното си творчество на заден план, за да даде своя принос към създаването на българско висше техническо образование. Това изискваше от него не само научна, но и гражданска смелост. В разгара на Втората световна война някои прогермански среди застъпват становището, че България не разполага с материална база и подготвени преподаватели, за да бъде открито висше техническо училище. Професор Аркадий Стоянов е един от хората, които се обявяват решително против това гледище. Той не само участва активно в борбата, завършила със създаването на Висшето техническо училище, но и заема в него мястото на редовен професор по техническа механика. Можем ли да си представим какво означава такава преориентация в техническа насока на един изявен математик в зряла възраст. Аркадий Стоянов преминава една несъмнено трудна специализация в Цюрих през 1942/43 г. и добросъвестно усвоява опита от учебно-преподавателската работа, за да го пренесе у нас. От този момент нататък той изцяло свързва живота си с висшето техническо училище, прераснало след 9 септември 1944 г. в Държавна политехника.

Професор А. Стоянов извършва огромна учебно-преподавателска работа, при това на най-високо теоретично ниво Той пренесе в Техническото училище стила и академичния дух на университета и по точно на Физико-математическия му факултет. Лекциите му бяха образцови; неговата „математическа нагласа“ го караше да набляга преди всичко на дедуктивното изграждане на теорията и на изводите от нея. По този начин той постави на здрава теоретична основа няколко инженерни дисциплини, което и досега не е постигнато в много западни политехники. Примерите в лекциите му бяха прости и убедителни, близки до ежедневиия живот. Наред с онагледяването на историята обаче той никога не пропускаше да отбележи основните направления на инженерната дейност, в които тя намира приложение.

За лекциите и изпитите при професор А. Стоянов и до днес се разказват легенди. Академичната му точност поразяваше препълнената аудитория: той влизаше и излизаше от лекции точно със звънеца. Случвало се е да каже на студентите: „В оставащите до края на часа 40 секунди ще ви разкажа за . . .“ Майстор в преподаването, той завладяваше слушателите си и с необикновения си усет към езика, с изискания си стил.

Но ако за студентите лекциите завършваха с впечатлението от един неповторим преподавател, изпитите при него бяха истинско изпитание. Професор А. Стоянов беше установил твърдо един разумно строг критерий, от който не отстъпваше при никакви обстоятелства. Никой преди него и може би никой след него не е отделял толкова време за провеждане на изпити. Имаше много „скъсани“ студенти и всеки от тях имаше специално „досие“ — в него се отбелязваха въпросите, на които не е могъл да отговори. Без студентите да разберат това, тези „досиета“ бяха използвани от професор А. Стоянов на следващите изпити. С две думи, при него можеше да се издържи изпит само ако се покажеха наистина солидни знания. Трябва да се подчертае, че пословичната му строгост не беше самоцелна. През първите години от създаването на Държавната политехника, а по-късно на Инженерно-строителния институт в отделни специалности само в един курс имаше повече от хиляда студента. Мнозина от тях нямаха качествата на бъдещи инженери и всички признаваха, че най-чувствителният „филтър“ в това отношение бяха именно изпитите при професор Стоянов.

Голямата възискателност на Аркадий Стоянов към студентите беше съчетана по неповторим начин с неговия рядък демократизъм и широта на възгледите. Спомням си как веднаж на изпит като дежурен асистент забелязах, че един студент преписва. На професора това не направи впечатление и той каза просто: „Няма значение — ще го изпита като всички останали.“ И аз, и студентите бяхме изумени, че този студент издържа изпита — за професор Аркадий Стоянов беше важно единствено това, че той знае и умее да разсъждава.

* Препечатано със съкращения от списание „Математика“ 1984, кн. 2, 2–7

Като ръководител на катедрата по техническа механика професор Стоянов организира студентски семинар. За голямото значение, което му отдаваше, говори дори само това, че той посещаваше редовно семинара и задължаваше всички членове на катедрата да присъстват. И тук присъщата му задълбоченост оказваше силно влияние на духа на занятията и насочваше младите хора с изяви на научни интереси.

Във взаимоотношенията с колегите си професор Стоянов беше изключително коректен, но принципно и сдържано отстояваше собственото си гледище. В неговата катедра винаги е имало дух на демократизъм и разбирателство — всеки можеше свободно да иарази мнението си. Уважението на целия преподавателски състав към изтъкнатия учен и педагог беше голямо: Аркадий Стоянов беше избран многократно за член на академичния съвет, за рецензент на научни работи, за редактор на книги. Не си спомням случай да не са се съобразявали с негова препоръка — той проучваше дадените му за рецензиране работи грижливо и дори педантично, като наред с фактическите отбелязваше и всички езикови грешки. Тази му дейност по същество го превръщаше в съавтор на научни трудове. Той доразвиваше разглежданите от колегите му идеи и впоследствие публикуваше собствени работи.

Чисто научните му контакти с Математическия факултет отслабнаха значително поради огромната му по обем преподавателска дейност в Политехниката, а по-късно в Инженерно-строителния институт. Затова уважението, което проявяваха към професор Стоянов такива представители на българската математика като академиците Обрешков, Чакалов, Илиев, професор Долапчиев и много други беше за неговите ученици и последователи истинско откровение.

Въпреки голямата си заетост Аркадий Стоянов продължаваше научната си работа. Вече професор в Инженерно-строителния институт, той публикува една от най-известните си работи върху кинематиката на идеално твърдото тяло. Към тази класическа задача той подходи с нови методи, които освен окончателно решение предоставят и възможността резултатите да бъдат илюстрирани чрез прости геометрични съображения.

Учебниците, написани от Аркадий Стоянов, претърпяха десетки издания и дълги години бяха задължителни за всички висши технически учебни заведения. В тях и до днес се чувства стремежът му към непрекъснато усъвършенстване на изложението към приближаването на теоретичните изводи до нуждите на практиката. Заслужава да се отбележи, че в сравнително по-далечното минало той е бил автор и съавтор и на редица оригинални учебници за средните училища по елементарна математика.

Личността на Аркадий Стоянов привлече в Инженерно-строителния институт много млади научно-технически кадри. Силно впечатление правеше искрената му радост от успехите на неговите ученици и колеги, повечето от които впоследствие бяха издигнати на академични постове.

Има какво да си спомним за Аркадий Стоянов. Ще го потвърдят хилядите студенти, преминали през неговите аудитории, ще го потвърдят и колегите му. Той създаде нови представи, за методика и ниво на преподаването във висшите технически учебни заведения. Успехите на висшето техническо образование в България до голяма степен се дължат на многогодишните му усилия, а неговите последователи и сега се придържат към стила, утвърден от многостранната дейност на този забележителен човек.